

Kisebbség – tudományosság

A Fórum Társadalomtudományi Szemle nyolc évfolyamáról

A *Fórum Társadalomtudományi Szemlét* a Fórum Kisebbségkutató Intézet (korábbi nevén: a Fórum Társadalomtudományi Intézet) alapította 1999-ben azzal a céllal, hogy a szlovákiai magyar társadalomtudományi kutatás számára megfelelő publikációs lehetőséget biztosítson. Egy tudományos folyóirat kiadása, folyamatos megjelentetése – az ehhez szükséges anyagi eszközökön túl – elsősorban megfelelő szellemi háttérrel, kutatói bázissal feltételez. S még valamit: magának a kisebbségkutatásnak, a szlovákiai magyarság kutatásának tudatos felvállalását, az e téren tapasztalható több évtizedes lemaradás behozását. S jóllehet a kutatás feltételeinek megteremtése terén folyamatos nehézségek, fennakadások vannak, a szlovákiai magyar tudományos élet a rendszerváltást követő másfél évtized alatt fokozatosan kibontakozott, kialakította sajátos profilját, kidolgozta kutatási programját, s ennek eredményeként számos kitűnő tanulmánnyal, monográfiával gazdagította tudományos életünket.

A szlovákiai magyar tudományos élet megteremtésére tett erőfeszítés egyidős a szlovákiai magyarsággal. Az 1918-ban új hazába került szlovákiai magyarság több okból sem volt képes a kívánt szinten megszervezni tudományos életét. Egyrészt az államfordulat után a régi közhivatalnoki réteg tömeges Magyarországra való költözése, illetve a hűségesküt megtagadók Csehszlovákiából történő kiutasítása következtében mintegy 100-120 ezerrel csökkent a szlovákiai magyarok száma. Ezek többsége a középosztályhoz tartozott, ahhoz az osztályhoz, amely minden társadalomban a kulturális élet legfőbb támaszát és hordozóját jelenti. Az itt maradt középosztálybeli értelmiség ugyanakkor gazdaságilag erőtlenné vált, szociális gondokkal küzdött, egyre inkább ki volt téve az asszimiláció veszélyének. Másrészt a szlovákiai magyarság sokkal közvetlenebbül kötődött az anyaországhoz, Budapesthez, mint például az erdélyi, amely a nemzet centrumától távolabb élve az évszázadok során kialakította a maga önálló – vagy legalábbis a szlovákiai magyarokénál önállóbb – életét annak intézményrendszerével együtt.

A szlovákiai magyar szellemi élet csak nagyon nehezen tudott alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez. A fokozatosan kialakuló kulturális és irodalmi élet

színvonala azonban nem kielégítő, s hiányoznak a tudományos intézmények is: az akkor 750 ezer főt számláló szlovákiai magyarságnak (az 1925-ben létrejött losonci református teológián kívül) sem egyeteme, sem főiskolája nem volt, s iskolahálózatát is leépítették. Igaz ugyan, hogy a két világháború között számos kisebbségi önvédelmi és kulturális szervezet működik, s ezek közösségszervező és kultúraközvetítő szerepe elvitathatatlan, ám nem pótolják a tudományos intézményeket. Ennek folytán a szó igazi értelmében vett tudományos életről sem beszélhetünk. Az 1931-ben kormánytámogatással megalakult Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság (az ún. Masaryk Akadémia) megalakítása sem váltja be a hozzá fűzött reményeket. A Masaryk Akadémia által 1931–1935 között kiadott *Magyar Figyelő* című tudományos folyóirat a maga rendszertelen megjelenésével, összevont számaival, meglehetősen eklektikus szerkesztési elveivel nem tudta elnyerni az olvasók bizalmát, jóllehet több kitűnő tanulmányt közölt. (Igazán magas színvonalú lap a két világháború közötti időben csupán az 1931–1938 között havonta megjelenő *Forum* című építészeti és művészeti folyóirat volt, amely kezdetben német, magyar és szlovák nyelven, később pedig német és magyar nyelven jelent meg Pozsonyban, teret adva a modern építészet és képzőművészet kérdéseinek.)

A második világháború, majd a „hontalanság éveit” után csupán az ötvenes évektől kezd kibontakozni a szlovákiai magyar szellemi élet. Fokozatosan megnyílnak a magyar tannyelvű iskolák, kialakul a szlovákiai magyar iskolarendszer, 1949 márciusában megalakul a Csemadok, majd 1949 decemberében megjelenik az *Új Szó* első száma, s ezt követően további magyar lapok jelennek meg. Az irodalmi élet szempontjából nagy jelentőséggel bír a Szlovák Írószövetség folyóiratának, az *Irodalmi Szemlé*nek a megjelenése 1958-ban. A lap tevékenysége azonban nem korlátozódik a szépirodalmi művekre, az irodalomkritikára, hanem teret ad más tudományágak számára is (néprajzi, nyelvtudományi és történelmi tárgyú írásokat is közöl). Az 1969-ben megalakult Madách Könyv- és Lapkiadó pedig két évtizeden át – a kommunista rendszer engedélyezte keretek között, gyakran azzal dacolva – a szlovákiai magyar szellemi élet központjává vált, lehetővé téve az egyéni, nem pedig az intézményes szlovákiai magyar tudományos kutatások eredményeinek közzétételét.

Az 1989-es rendszerváltást követően aktivizálódik a szlovákiai magyar szellemi élet: új könyvkiadók alakulnak, új lapok jelennek meg, alapítványok jönnek létre, átalakul a kulturális élet szerkezete. 1992-től megjelenik a *Kalligram* című irodalmi és művészeti folyóirat, s fokozatosan létrejönnek a szlovákiai magyar tudományos műhelyek is.

A *Szlovákiai magyar tudományos műhelyek folyóirata* alcímmel induló *Fórum Társadalomtudományi Szemle* a Fórum Kisebbségkutató Intézet egyes részlegei, valamint az akkor már működő szlovákiai magyar tudományos műhelyek (a Gömör-Kishonti Múzeumegyesület, a Katedra Társaság, a Márai Sándor Alapítvány, a Mátyusföldi Muzeológiai Társaság, a Mercurius Társadalomtudományi Kutatócsoport, a Nemzetiségi Dokumentációs Centrum, a Spectator Társadalomkutató Műhely, a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetségének Pedagógiai Intézete, illetve a később csatlakozó Henszlmann Imre Helytörténeti Társaság, a Gramma Nyelvi Iroda, a Kalligram Alapítvány) fórumaként jelent meg 1999 nyarán azzal a célkitűzéssel, hogy a szlovákiai magyarsággal s általában a kisebbségi kérdéssel kapcsolatos történelmi, politológiai, szociológiai, néprajzi, gazdaságtörténeti, nyelvészeti, filozó-

fiai, esztétikai, művészettörténeti stb. kutatások eredményeit tegye közzé. Ugyanakkor megkülönböztetett figyelmet kívánt szentelni – és szentel is – a (cseh)szlovák–magyar kapcsolatok kutatásának az egyes tudományterületeken belül.

A *Fórum Társadalomtudományi Szemle* megjelenése nem hogy nem okozott zavart a szlovákiai magyar folyóirat-struktúrában, hanem azt még inkább teljesebbé tette. Egyfajta természetes „munkamegoszlás” alakult ki a folyóiratok közt: az *Irodalmi Szemle* elsősorban a szlovákiai magyar irodalomra és irodalomkritikára, a *Kalligram* az irodalomtudományra és a művészeti életre, a *Fórum Társadalomtudományi Szemle* pedig a társadalomtudomány különböző ágazataira figyel. E lapok egymás mellett élése a kezdetektől mindmáig súrlódásoktól mentes.

A lap akciórádusza, munkatársainak köre évről évre fokozatosan bővült, így 2003-tól alcímében *Negyedévenként megjelenő tudományos folyóiratként* határozza meg önmagát, miközben fő profilja továbbra is a szlovákiai magyar kisebbséggel kapcsolatos kutatási eredmények publikálása maradt.

A lap gerincét a *Tanulmányok* című rovat képezi. Ebben elsősorban a kisebbségi kérdéssel kapcsolatos történelmi, politológiai, szociológiai, nyelvészeti, nyelvészociológiai, közgazdasági, esztétikai és néprajzi témájú dolgozatokat közöl. (Ezek között éppúgy olvashatunk tanulmányt a két világháború közötti kárpátaljai magyar oktatásügyről, a kisebbségi magyar pártok politikai stratégiájáról Közép- és Kelet-Európában, a szlovákiai magyarok deportálásáról, felekezeti megoszlásáról, mint a vajdasági magyar fiatalok szociológiai vizsgálatáról, a szlovákiai vegyes házasságok demográfiai vonatkozásairól, illetve Milan Hodža geopolitikai koncepciójáról, az emberi és nemzeti jogok problematikájáról, a két világháború közötti szlovákiai magyar gazdasági élet helyzetéről, a közép-európai történelem egyes neuralgikus pontjairól, mint a szlovákiai magyar művészeti élet kiemelkedő személyiségeiről stb.) Az elmúlt nyolc év során a lap csaknem 200 tanulmányt közölt, ebből többet két folytatásban.

A szerzői gárda nemzetiségi összetétele ennek megfelelően sokszínű, van közöttük magyar, szlovák, cseh, német, angol, lengyel nemzetiségű; a tudományágának elismert, nemzetközi hírű képviselője éppúgy publikál a lapban, mint fiatal doktorandusz. A tanulmányok előtt a lap feltünteti az ETO-számokat, angol nyelven a kulcsszavakat, a dolgozat végén pedig angol nyelvű rezümé olvasható.

A *Dokumentumok* című rovat az eddig publikálatlan vagy kevésbé ismert, illetve közérdekű dokumentumokat teszi közzé. (A két világháború közötti évekből közölte például Csehszlovákia függetlenségéről és a kisebbségek védelméről szóló szerződést, az 1920-as csehszlovák nyelvtörvényt és más, a kisebbségek életét befolyásoló dokumentumot; a második világháború utáni évekből [a „hontalanság éveinek” korából] több dokumentumot, közölte a Csemadok megalakításával és munkájával kapcsolatos alapidokumentumokat, 1968-ból a Nemzetiségi Kormányhivatal több dokumentumát, de közzétette a magyar és a szlovák kedvezménytörvényt, illetve az ezzel kapcsolatos Velencei Bizottság jelentését is éppúgy, mint a rendszerváltás legfőbb kisebbségi dokumentumait.)

A *Műhely* című rovatban tudományos műhelyeket mutatunk be. Már bemutattuk a Mercurius Társadalomtudományi Kutatócsoportot, a Gramma Nyelvi Irodát, az MTA Etnikai-nemzeti Kutatóintézetét, a Comenius Egyetem BTK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékét, a Márai Sándor Alapítványt, a Fórum Kisebbségkutató Intézetet (korábbi nevén: Fórum Társadalomtudományi Intézetet).

Az *Oral History* című rovat a rendszerváltásról és az azt követő időszak eseményeiről közölt mélyinterjút többek között Janics Kálmánnal, Csáky Pállal, Tóth Károlylyal, Szabó Rezsővel; a *Pályakép* című rovat tudományos életünk kiemelkedő képviselőit mutatja be (e rovatban már bemutattuk Vadkerty Katalint, Kósa Lászlót, Ujváry Zoltánt és Zeman Lászlót); a *Konferencia* című rovat szakmai konferenciákról tudósít; a *Közlemények* című rovat az egyes tudományszakok aktuális eseményeiről tájékoztat; az *Agora* és a *Reflexió* című rovatban szakmai vitahozzászólások olvashatók; a *Könyvek* című rovat pedig a kisebbségi kérdéssel kapcsolatos kiadványokat recenzálja.

A *Fórum Társadalomtudományi Szemle* szakmai színvonalát kezdettől fogva a szerkesztőbizottság összetétele garantálja. A szerkesztőbizottságban elsősorban a szlovákiai magyar tudományos élet képviselői találhatók, részben az egyes tudományos műhelyek képviseletében. Az elmúlt nyolc év alatt az alábbi személyek vettek részt a szerkesztőbizottság munkájában: Ádám Zita, B. Kovács István, Csanda Gábor, Csehy Zoltán, Fazekas József, Gyurgyík László, Hunčík Péter, Hushegyi Gábor, Lanstyák István, Liszka József, Kiss József, Mészáros András, Öllös László (elnök), Szarka László, Tóth Károly, Vadkerty Katalin, Varga Sándor, Végh László, Zeman László.

A lapot a Fórum Kisebbségkutató Intézet jelenti meg a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma és a budapesti Illyés Közalapítvány támogatásával. Megjelenik negyedévenként 1000 példányban B/5-ös formátumban 200–220 oldalon.

A *Fórum Társadalomtudományi Szemle* nyolc évfolyama alapján úgy véljük, a szerkesztőbizottság lappal kapcsolatos eredeti célkitűzései és azok megvalósulásai – a pozitív szakmai visszajelzések alapján – alapvetően helyesnek bizonyultak. A lapnak sikerült megtartania szellemi függetlenségét, fokozatosan emelni tudta szakmai színvonalát, tovább tudta bővíteni szerzői gárdáját, elsősorban további fiatal kutatókat bevonva. Mindezek a lap szerkesztőit és a szerkesztőbizottságot is további, a közösség érdekében végzett, a tudományos kutatást segítő munkára ösztönzi.